

Arap Dilinde Ezdad (Zıt Anlamlılar) Konusu

Abdulmuttalip IŞIDAN, Ahmad ALDYAB

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

Email: muttalipisidan@gmail.com

Özet

Diğer dillerde olduğu Arapçada da dilciler arasında tartışmalara sebep olan birçok konu vardır. Arap dilinde dilcilerin arasında sürekli tartışma konusu olan konulardan biri de Ezdad konusudur. Ezdad birbirinin zıddı olan iki kelime için aynı lafız kullanılmasıdır. Ezdad yani zıt anlamlılık bütün dillerde mevcuttur ancak Arapçada bu konu diğer dillere göre farklılık göstermektedir. Ezdad konusu Kur'an çalışmalarında, fıkıh çalışmalarında ve ibadet ile ilgili çalışmalarda ele alınmıştır. Bunun yanı sıra tefsir alanı da ezdad konusunda faydalanmıştır. Ezdadın önemi Kur'an-ı Kerim lafızlarında uygulanmasında gizlidir. Dilciler ezdad konusunda ikileme düşmüşlerdir. Bazı dilciler ezdadı Arap dilinin güzelliği olarak düşünürken bir kısmı da ezdadın Arapçayı fasih dilden uzaklaştırdığını ve anlam da kapalılık meydana getirdiğini düşünmektedirler. Bu çalışmanın girişinde Ezdad kavramından ve Arap dilindeki öneminden bahsedilecektir. Daha sonra ezdadın dildeki tanımı yapılacak ve eski tanımı ile modern tanımı arasındaki farklardan bahsedilecektir. Bundan sonra ezdad kavramı ile ilgili olarak ezdadın varlığını kabul eden ve reddeden dilcilerin görüşleri ele alınacaktır. Daha sonra bir kelimenin ezdad olması için gerekli olan şartlardan bahsedilecektir. Daha sonra ezdadın ortaya çıkış sebepleri ele alınacaktır. Çalışmanın sonunda ise ezdad konusuna ilişkin görüşler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Dilbilgisi, Arapça Dilbilgisi, Ezdad

The Subject of Ezzad (Antonyms) in Arabic Language

Abstract

As in other languages there are many issues which cause debate among linguists in Arabic Language. One of the issues that is constantly the subject of debate among linguists in the Arabic language is the Ezzad topic. Ezzad is to use the two words interchangeably for the same word. Ezzad in other words antonyms available in all languages but it varies in Arabic Language. Ezzad subject is discussed in studies related to Quran studies, fiqh studies and worship studies and also tafseer area benefited from this subject. The importance of Ezzad is hidden in the implementation of Holy Quran words. The linguists fell into disagreement on Ezzad subject. Some linguists think that Ezzad is the beauty of Arabic Language while the other think it moves away from Fusha Language. The concept of Ezzad and the importance of Arabic Language will be discussed in the introduction of this study. And then definition of Ezzad and differences between old and new definition of Ezzad. After that the views of the linguists who accepts and who rejects the concept of Ezzad. Then the requirements of a word to be Ezzad will be discussed. Then the reasons of occurrence Ezzad will be discussed. And at the end the opinions about Ezzad subject will be presented.

Keywords: Arabic, Grammar, Arabic Grammar, Ezzad

Giriş

Arap dili birçok zenginliği içinde barındırmaktadır. Bu dilin zenginliklerine girdiğimizde ise kendimizi bu dilin belagatinin, güçlülüğünün, canlılığının içinde buluruz. Buradan bu dilin bir tarafının diğerinden ayrılmadığı bir bütün olduğunu anlayabiliriz. Dildeki bu canlılıktan dolayı bu dil diğer dillerde olmayan çeşitli yöntemler, özellikler ve olgulara sahiptir. Kuran’da bu yöntemler ve türlerle ilgili yapılan fikhî çalışmalar sınıflandırıldı ve dilin özelliklerinden biri olarak bağımsız bir alan olmaya başladı. Buna istinaden bu alanda çalışmalar yapılmaya başlandı.

1- Ezdad’ın Tanımı

Ezdam Lisan’ul Arab’ta bir şeyin zıddı, tersi olarak tanımlanmaktadır. Al-Wafi ise terimsel olarak ezdamı bir kelimenin iki zıt anlama sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra birçok yerde ezdam ortak ad olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ise ezdam bir kelimenin iki zıt anlama sahip olması değil anlam olarak anlam bakımından birbirinin tersi olan sözcükler olarak tanımlanmaktadır.

2- Ezdam Olgusu İle İlgili Görüşler

Ezdam olgusu ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerden birisi bir kelimenin iki zıt anlama sahip olamayacağını düşünüp ezdamı reddedenlerdir. Ezdamı reddedenler Arapçadaki ezdamları kaldırmak için çaba göstermiş ve bu konuda kitap yazmışlardır. Al-Jawaliqi bu konuda önemli ilerleme kaydetmiş ve birçok ezdam kelimenin ezdam olmadığına açıklık getirmiştir. Ebu Abbas Ahmed Bin Yahya ise beyazın siyah, siyahın beyaz olmayacağı örneğinde bir kelimenin iki zıt anlamı taşıyamayacağını ifade etmiştir. (Al-Jawaliqi, 1931)

Ibn Al-Anbari ezdamı kabul etmeyenlerin söylemlerini şu şekilde özetlemektedir: Bir kelimedede iki tane zıt anlam varsa bunun Arapça olması imkansızdır. Bir kelime de iki zıt anlam varsa bunlardan biri Arapça ise diğeri farklı bir dildedir. Örneğin الجون Arapçada beyaz anlamında ise başka bir dilde siyah anlamındadır. (Al-Anbari, 1960)

Ebu Ali El-Qaly ise ezdamı kabul etmemesinin nedeni şöyle açıklamaktadır: الصريم kelimesi sabah anlamındadır çünkü geceden ayrılmıştır. Aynı kelime (الصريم) gece anlamındadır çünkü gündüzden ayrılmıştır. Bu da Arapçada ezdam olmadığına delalettir. (Al-Qaly, 1906)

Ezdamı kabul edenler ise etmeyenlere göre daha fazladır. Ezdamı kabul edenlerden Al-Anbari Arapların sözlerinin birbirini doğruladığı, başı ile sonunun uyduğunu, bir kelimedede iki zıt anlamın olabileceğini çünkü zıt anlamlardan birinde diğerin özelliğini işaret eden bir belirti olduğunu ifade etmektedir. (Al-Anbari, 1960) Bunun yanı sıra ezdamı ortak ad olarak kabul edenlerde vardır. Bunlardan Suyuti ezdamın ortak isimlerin bir türü olduğunu ifade etmiştir.

3- Ezdam Şartları

1- İki zıt anlamın aynı dilde olması gerekir ve ilk başta iki zıt anlam aynı kelime içinde olmamalıdır. Önce birinci anlam verilmelidir daha sonra farklı etkenlere istinaden birinci anlamın zıddı olan ikinci anlam verilmelidir. (Ibn Al-Anbari, 1960)

2- Ebu Tayyip ezdamın şartının herhangi bir değişiklik olmaksızın bir kelimedede iki zıt anlamın kullanılması olduğunu ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle bir kelimedede iki zıt anlamın türetilmesidir.

3- Ezdamlar dilciler yanlış telaffuz ettiği kelimelerden zıtlığından şüphe edilen kelimelerden olmamalıdır.

4- Ezdadın Ortaya Çıkışının Sebepleri

Ezdamın ortaya çıkış sebeplerine farklı dilbilgisi kitaplarında yer verilmiştir. Bu sebepleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1- Lehçe Farklılaşması: Ezdam kelimeleri dildeki lehçe farklılaşmalarıyla açıklanabilir. Bir kelime de iki zıt anlam varsa bunlardan biri Arapça ise diğeri farklı bir dildedir. الجون kelimesi Arapçada beyaz anlamında ise farklı bir lehçe de ya da dilde siyah anlamında olabilir. (Ahmad Omer Muhtar). Bununla birlikte bazı dilbilimciler Arapçada ezdam olgusunu kabul etmemektedirler.

2- Genişleme: Bir kelimedede iki zıt anlam varsa asıl anlam tektir. Daha sonra genişlemeyle ikinci anlamda dahil olmuştur. (Subhi Salih)

3- Asıl Anlamın Genelleştirilmesi: Asıl anlam genelleştirilmiş gibi delalet edilir daha sonra herhangi bir lehçeye ait olur ve zıtlık yönünde başka bir lehçeye ait olur. Örneğin الطرب kelimesi zıtlık kitabında mutluluk ve hüzün anlamındayken asıl anlamı erkeğin üzüntüsünü ve mutluluğunu belirleyen değişkenliktir.

4- Ezdamın ortaya çıkış sebeplerinden bir diğeri de Arapçanın diğeri dillerden aldığı kelimelerdir. Örneğin جال kelimesi İbranice olup yuvarlanmak anlamındadır. Eğer yuvarlanan şey hafif ya da ağırsa bu iki zıtlığı ifade etmek için tek bir kelime kullanılır. (Ahmad Muhtar Omer)

5- Mecazı Akli: İsmi failin simi meful gibi ismi mefulun ise ismi fail gibi amel etmesidir. Örneğin ayette geçen راضية راضية في عيشة راضية ifadesi tefsirciler tarafından مرضية olarak yorumlanmaktadır. (Kemal, 1970)

6- Mecazı Mürsel: العطشان (susuz), الريان (susuzluğunu gidermiş olan) anlamlarına gelmesidir. Birincisi asıl anlam ikincisi ise mecazı mürseldir. Çünkü susuz olan bir kişinin su içmeye gidip ve sonunda susuzluğunu giderir. (Ahmad Omer Muhtar)

7- Asıl anlamdaki belirsizlik ve anlamın tam olarak belirlenememesidir. Bu yanlış kullanımlarda ortaya çıkabilir. Bir taraf bir kelimenin asıl anlam olduğunu düşünürken diğeri bir taraf aynı kelimenin zıt anlam olduğunu düşünebilir. (Ahmad Omer Muhtar) Ebu Hatim bunu şu örnekle açıklamaktadır: (حلق الماء في البئر إذا غار وسفل وحلق الطائر في الجو إذا ارتفع)

Su kuyuda yaratıldı ve alçalabilir, kuş havada yaratıldı ve yükselebilir. Anamlardan birbirinden uzaklaştığı varsayılmaktadır. Bir grup kelimenin anlamını yükselme olarak kabul ederken diğeri grup alçalma olarak kabul eder.

8- İfade gücünün artırılması ve dinleyiciyi etkilemesi: Antaki bu durumu şöyle açıklamaktadır: Çok yakın bulduğumuz, sevdiğimiz biriyle ilgili olarak it herif, şeytan, çakal gibi ifadeler kullanırız. Aynı zamanda çok hoşumuza giden bir şey için bir şey için çok kötü, iğrenç ifadelerini kullanırız. Örneğin Endülüs'te bir kişiye çok yakışıklı olmasından dolayı çirkin lakabı takılmıştır. (Muhammed Al-Antaki)

9- Her bir zıt kelimenin asıl kökleri farklılık göstermektedir. Yani kelime şekil olarak aynı olsa da kök olarak farklılaşmaktadır. Örneğin ضاع fiili kaybolmak ve gözükmek anlamındadır. Ancak bu kelimenin ortasındaki elif harfi kaybolmak anlamında olursa muzari fiilde ortadaki harf ya (يضع) olur, eğer gözükmek anlamında olursa muzari fiilde ortadaki harf vav (يصوع) olur.

10- Değişirme (İbdal): Zamanla kelimelere yeni sesler eklenerek değişime uğramasıdır. Örneğin siyah anlamındaki الجون kelimesinin kökü جن kelimesidir. Ancak zamanla farklı sebeplerden dolayı vav harfi eklenmiştir. (Rabhi Kemal)

11- Kalıpların hem olumlu hem de olumsuzluğa delalet etmesi: Bu kalıplar özellikle فَعْل، أَفْعَل، فَعْلَف kalıpları olup nahvin ispatı ve olumlu hale getirilmesi için kullanılır. Örneğin: اكرمت زيدا، أخرته علمته، أخرته. Bu aynı zamanda nahvin olumsuzlaştırılması ve yalanlanması içinde kullanılır. Örneğin: أشكيت زيدا: أزلت شكواه، أعجمت الكتاب: أزلت استعجابه

12- Kalıpların faillğe ve mefuluğa delalet etmesi: فَعِيل kalıbı fail ve meful anlamında gelebilir. Örneğin: المؤتمن ve المؤتمن anlamındaki الأمين kelimeleridir. Bunun yanı sıra فَعُول kalıbında fail ve meful şeklinde kullanımı mevcuttur.

13- Ezdadların ortaya çıkışı toplumsal sorunlarla da ilgilidir. Çölde yaşamayı başaran ilgili olarak çöle المفازة yani başarının yeri ismi verilmiştir. Siyah kelimesinin beyaz olarak isimlendirilmesi siyah yada kara kelimesindeki kötümserlikten kaynaklanmaktadır. Alay konusunda örnek verecek olursak akıllı olan birisine deli diye hitap edilmesidir. Bunun yanı sıra görebilene kör denmesi gibi toplumsal sorunlarla ilgili ortaya çıkan birçok ezdad mevcuttur. (Enis, 1965)

14- Ezdadların ortaya çıkışının diğer sebebi de anlamların zihinde çağrışım yapmasıdır. Zıtlık anlamlarla ilişkili bir durum olup kelimenin zıt anlamı direkt akla gelir. Örneğin arasında kelimesinin ayrılıkla ilgili çağrışım yapmasıdır. Buna bağlı olarak ayrılık kelimesi de onun zıddı olan beraberlik kelimesinin zihinde çağrışır.

15- Gordis ezdadların ortaya çıkışının insanların konuşmalarından ortaya çıktığını ve bu ilk insanların düşünme yöntemlerinin kalıntılarını olduğunu ifade etmektedir.

5- Ezdad Olgusu

Ezdad olgusunun Arapçaya yöntem ve kelime açısından zenginlik, çeşitlilik kattığı ve dili genişlettiği konusunda şüphe yoktur. Ezdadların ortaya çıkışının birçok sebebi olmasına karşın bu sebeplerin birçoğunun temel dayanağı olmamasından dolayı ezdadların var olduğu düşüncesini zayıflatmaktadır. Çünkü gerçekte bir kelime iki zıt anlam taşıyamaz. Herhanbig bir Arap bir kelimeye iki zıt anlam yükleyemez. Bu dilin mantığına aykırıdır.

Ancak ezdad olgusunun tamamen yok sayılması imkânsızdır. Çünkü bu konu şiir Kur'an-ı Kerim ile ilgili tartışmalarda kendine yer bulmuştur. Buradan kelimenin iki zıt anlam taşımasının dayanağı olduğunda bu olguyu kabul edebileceğimiz sonucunu çıkartabiliriz. Ancak herhangi bir dayanağı ya da bağlamı olmaksızın ezdadı kabul etmek dilin mantığına aykırıdır. Çünkü ezdadın estetiği bir kelimenin iki zıt anlam taşımasında değil bağlamın daha iyi anlaşılması için anlama ifade gücü vermesindedir. Bunun yanı sıra ezdadın birçok dahıyla da ilgisi vardır. Bunların başında belâğat ve anlambilim gelmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak aşağıda ezdadla ilgili önemli noktalar vurgu yapmak gerekir:

1. Ezdad konusunda yapılan oldukça sınırlı olup çok eski çalışmalardır.
2. Ezdad konusundaki bilimsel çalışmaların azlığı da bilimsel tartışma konusudur.

3. Modern dilbilim de ve Arapça öğretiminde ezdad konusundan istifade edilememektedir.
4. Bu konuyla ilgili geniş çaplı çalışmaların olmaması konuya gerekli önemin verilmediğinin göstergesidir.
5. Ezdad olgusuyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmaksızın aynı bilgiler sürekli nesilden nesile aktarılmaktadır.
6. Ezdad olgusundaki en önemli şey bağlamdır. Bağlam olmadığı sürece kelime tek anlamlıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmad Muhtar Omer, 1974, Nahiv ve Dil Sorunları, Kahire
- Ahmad Muhtar Omer, 1974, Anlambilim , Kahire
- Ali Abdul Wahid Al-Wafi, 1956, Fıkh El-lugah, Kahire
- Celaleddin Suyuti, Dilbilim, Kahire
- Ebu Hatim, 1963, Ezdadlar, Beyrut
- Ebu Tayyip, 1963, Ezdadlar, Şam
- Ebu Ali El-Ghali, 1926, El-Emali, Kahire
- Ibn Al-Anbari, 1960, Ezdadlar, Kuveyt
- Ibn Al-Faris, 1963, As-sahibi Fi Fıkh El-lugah, Beyrut
- Ibn Manzur, Lisan-ul Arab, Beyrut
- İbrahim Enis, 1965, Arapçanın Lehçelerinde
- Muhammed Al-Antaki, Al-Veciz Fi Fıkh Al-Lugah
- Mevhub Al-Jawaligi, 1965, Şerh Edeb Al-Katib, Kuveyt
- Ramadan Abdu-ttevvab, 1973, Fusul Fi Fıkh El-Lugah
- Subhi Salih, 1968, Fıkh El-lugah üzerine çalışmalar, Beyrut